

CSENDŐR ÉLET AZ ŐRSÖN

**Jegenyés Pál csendőr őrsparancsnok
leveleiből összeállította
Kőrössy Zoltán**

Bevezető

A magyar királyi csendőrség 1881 és 1944 között Magyarország vidékének rendvédelméért volt felelős, s ezt a feladatot kiválóan látta el. Bár hatékonyságának fő oka abban rejlett, hogy állandó portyázásokkal (járőrszolgálat) a bűnmegelőzésre fektették a hangsúlyt, de 90% feletti bűnfelderítési mutatóiról is világhírű volt. Más országokból, sőt más kontinensekről is érkeztek delegációk a csendőrség hatékonyságának tanulmányozására. Ez az eredményesség annál is inkább figyelemreméltó, mert a felderítést csupán a csendőrlegénység végezte, míg a tisztek feladata az oktatásra és ellenőrzésre korlátozódott. És ez a világhírűen kiváló munkát végző csendőrlegénység zömében a parasztság szegény rétegeiből került ki, akik értelmes, jellemes és hazaszerető emberek voltak, de körülményeik miatt jelentős részük mindössze néhány elemít végzett. (Ez mai szemmel ugyan negatívnak tűnik, de abban a korban a rendőség legénységének bizonyos százaléka analfabéta lehetett). A vidéki életet és környezetet jól ismerő csendőröknek a falvak lakosságával való kiváló kapcsolata szintén alapvetően hozzájárult hatékonyságukhoz, de kiválóságuk döntő oka ezen néhány elemít végzett csendőrök állandó oktatásában és képzésében rejlik, mely legfőképpen a csendőr őrsökön folyó napi foglalkozások keretében zajlott.

Jegenyés Pál egy volt ezen csendőrök közül. 21 éves korában került a csendőrségbe. Idővel, bizonyos „iskolák” (tanfolyamok) elvégzése és munkájának kiválósága eredményeként – mindkettő kiszámítható feltétele volt az előhaladásnak –

főtörzsőrmesteri rangra emelkedett és csendőr őrs parancsnokként felelős volt az őrsében szolgáló 5-15 csendőr munkájáért és továbbképzéséért.

A háború vége Ausztriában érte. Mint csendőr munkája során is mindig, most is azt kereste, hogyan tudná a körülötte levők javát szolgálni. Látván csendőr bajtársai és családjaik keserves helyzetét otthon és az otthontól elszakadva, létrehozta 1947-ben az ausztriai Graz-ban a csendőrlegénységet és tiszteket egyaránt összefogó Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösséget (MKCsBK – kezdetben Magyar Királyi Csendőr Asztaltársaság néven), és elindította rendszeres kiadványukat, a *Bajtársi Levelet*.

Évekkel később csendőr bajtársa fiával, a csendőrség iránt érdeklődő Kőrössy Zoltánnal levelezést folytatott és leveleiben a csendőrok életére és munkájára vonatkozó kérdéseket türelmesen megválaszolgatta. Senki nem volt nála erre alkalmasabb, hiszen sok éven át szolgált maga is előbb mint csendőr, majd mint csendőr őrs parancsnok. Ezen leveleknek a csendőr őrsre vonatkozó részeit adjuk itt közre.

Kőrössy Zoltán
MKCsBK kp. vezető

FELSZERELÉS

JÁRÓRTÁSKA

Minden csendőr kapott felszerelésekor. Két rekesze volt.

Az egyiknek tartalma:

- ▶ Bilincslánc
- ▶ Fűzőzsinór (fogoly kezeinek összekötözésére, ha nem volt elegendő bilincs)
- ▶ Fűzőlánc (a nagyon veszélyes foglyok vezetésére a bilincslánchoz csatolva)
- ▶ Mérőszalag (vászonból készült feltekert szalag)
- ▶ Sebkötyözőcsomag (csak a vérző seb ellátására—gyógyszer nem volt benne)
- ▶ 40 db. élestöltény

(A bilincsláncokat és fűzőláncokat minden csendőr maga tartotta tisztán, fényesen. Többnyire azokat vegyszerrel pucolták, de némely helyen ú.n. csollánsákba rakva azt két csendőr húzogatta ide-oda, amíg a benne levő láncok fényesre dörzsölődtek.)

A másiknak a tartalma:

- ▶ Jegyzék könyvecske (főbenjáró bűncselekmények tényálladási elemei, jegyzetpapírok, nyomozáshoz szükséges nyomtatványok, pl. bűnjeljegyzék, erkölcsi és vagyoni bizonyítványok, stb.)
- ▶ Nyomozati iratok (hogy ne kelljen újra kérdezni a már tudott dolgokat)
- ▶ Nyomozókulcs (vaskos könyvecske, amely a 30-as években készült a kommunisták névjegyzékével. Ha a járőr valakit igazoltatott és a neve benne volt a nyomozókulcsban, azt az illetőt elfogta és bekísérte)

►Sommás jelentés (az őrparancsnok által elkészített jelentés, amit hetenként fel kellett terjesztenie a csendőreiről: megbetegedés, kórházba menés napja és órája, szabadságra menés az elindulás és bevonulás idejével, áthelyezés és az azzal kapcsolatos utasítások, nősülés, stb.; ha nem történt a héten semmi, akkor az őrparancsnok azt írta be, hogy „üres”, de akkor is fel kellett terjeszteni). Ennek révén tudta a *szárny, osztály*, és *kerület*, valamint a felügyelőség, hogy melyik őrön mi történik és hogy az illető csendőrök hol találhatóak.

PUSKA

Kropacsek puska 1881-től

1895-től a 95-ös mintájú Mannlicher

Minden csendőr ismerte a puska fő részeit: cső, irányzék, závarzat, szekrény az adogatóval, zárdugattyú, záró-csapó, tusa borítóval

A borítólap vaslemezről készült és abba volt bevésve a puska száma

Csak a szuronnyal együtt lehetett pontosan lőni vele (a felszuronyozott puskát cigánykergetőnek nevezték). A csendőrszurony négyélű volt. A puskára a katonai szurony is ráillett.

Némely csendőrnek volt puskacsővédője, amit akkor használt, ha kint volt szolgálatban nagy esőben. Ez védte a puskacsövet attól, hogy az eső bele ne essen. Ha a cső belülről vizes lett, azt nehéz volt kitisztítani. A tisztításhoz puskapucoló zsinórt használtak, aminek a közepén volt egy nyílás amelyen a kenderkoncot lehetett behúzni.

A puskacső belseje huzalokkal volt ellátva, amelyek a lövedéket forgásba hozták és így az pörögve

hagyta el a puska csövét és ezáltal hatásosabban és pontosabban ütötte meg a célpontját (mintegy belefúrva magát csontba, fába, stb.).

Lovascsendőr puskát lásd ott.

A csendőr oldalfegyver nélkül nem mehetett ki. Szolgálatban mindig felszuronyozott puskát és kardot viselt, de ha nem volt szolgálatban és elhagyta a laktanyát bármely oknál fogva, akkor is vele kellett legyen az oldalfegyvere, hogy mindig készenlétben álljon szükség esetén. **Pisztolyt** alhadnagy szakaszparancsnokok és tisztek viselhettek. Csendőrök csak fürdőszolgálatban használtak pisztolyt.

TÖLTÉNYTÁSKA

A csendőr az öve csatjának a két oldalán viselt egy-egy tölténytáskát (a honvédség dupla tölténytáskát használt mindkét oldalon). Egy-egy tölténytáskában 10 db. töltény volt és a járőrtáskában is hordott 40 db. élestöltényt. A puska csak a szolgálat alatt volt élesre töltve.

KARD

Félgörbe **szolgálati kard** számmal volt ellátva (a csendőrök maguk között Szentjános kenyérnek hívták). A kiképzéshez hozzátartozott a kard használatának elsajátítása is. Kardbojtja csukott volt (a bojtok végei össze voltak fogva).

Altiszti kardot hordhatott a csendőr az őrmesteri rangtól felfelé, de annak használata nem volt kötelező (használhatta a félgörbét is). A régebbi időkben azt a saját pénzén kellett megvennie, ha

kívánta viselni, de később a csendőrségtől kapták az őrmesterré léptetéskor. Az altiszti kard kardbojtja ezüst színű és nyitott volt (a bojtjai vége nem volt összefogva). A tiszti kard hasonló volt az altiszti kardhoz, de a kosara díszített volt és a kardbojtja nyitott aranszínű.

Minden szolgálati kincstári ruha és fegyver száma a ruha ill. fegyverzeti könyvecskébe be volt vezetve és azokat a csendőrnek tudnia kellett.

ŐRS, CSENDŐRLAKTANYA

A csendőrlaktanyák kisebb része **állami laktanya** volt. Ezeket már úgy építették, hogy minden szükséges helyiség meg legyen bennük: legénységi hálószoza, iskolaszoba, őrsiroda, nősök részére megfelelő lakás, különálló konyha, őrsfőzőnői szoba, stb. (Minden őrsön volt egy szakácsnő, aki főzött az étkezésekhez és a szolgálatba kimenő csendőröknek elkészítette a magukkal vitt elemózsiát, és minden őrsnek volt konyhakertje is, amit a csendőrök maguk gondoztak). A **bérelt laktanyák** nagy részénél ezeket a kényelmeket nem lehetett megtalálni. Sok helyen az őrsparancsnok lakása az őrslaktanyától távol esett. A nős csendőröknek a faluban szétszórta volt a lakása, és ők a lakásukon aludhattak és étkezhettek, de nekik is kötelező volt az őrsön a napi hat-órai szolgálat és két óra oktatás, ha nem voltak külszolgálatban. Általában a laktanyákon volt a legénységnek egy mosdója ill. tisztálkodási szobája. A WC rendszerint az udvar egy félreeső helyén deszkából volt megépítve.

Az **őrs iroda** minden egyes csendőrőrsön teljesen **egyformán volt berendezve**, tehát áthelyezéskor az új helyén is pontosan tudta a csendőr már az első napon is, hogy mi hol áll.

Az íróasztal felső részén kilenc dobozformájú rekesz volt, mindegyik kék papírral bevonva, és mindegyik római számmal volt megjelölve, ami fehér papíron feketével volt írva. Ezek a következőket tartalmazták:

- I. Miniszteri Rendeletek
- II. Csendőrségi Lapok
- III. Bűnügyi iktató könyv, Tárgymutató, Segédtiszti iktatókönyv (Sgt.)
- IV. Iktatott ügydarabok
- V. Bűnügyi iktatmányok, ügyiratok
- VI. Előző hónapokról a Szolgálati havi-füzetek
- VII. Nyomozókulcsok
- VIII. Jegyzékkönyvecskék és járőrvezetői jelvények
- IX. Postázáshoz szükséges ragasztók, tintatartók, különféle színű ceruzák

Az íróasztalnak volt két fiókja. A baloldali fiók „A” betűvel, a jobboldali „B” betűvel volt megjelölve. A baloldalinak két lakatzárja volt. Azokhoz az egyik kulcs a gazdálkodásvezetőnél, a másik pedig az őrsparancsnoknál volt, így egyik a másik nélkül nem juthatott be a fiókba. Ebben volt tartva a Katonai titkos iktatókönyv (Kt.) az iratokkal, a közigazdálkodási pénztárkönyv a pénzekkel: az általányok pénze (tüzelő, utazási, iroda), valamint a legénység fizetése (amíg az ki nem lett fizetve).

A jobboldali fiókban az őrsparancsnok azt tartott, amit jónak látott, pl. nyomtatványokat, tartalék tiszta papírokat, stb.

Ha az őrsön szemle volt, az íróasztal a szemlélő használatára volt bocsátva, és az őrsirodát használhatta magának étkezésre, alvásra, stb., (bár a helyzettől függően sok helyen a legénységgel együtt a hálósobában aludt).

Az őrsirodában volt egy **nagy ruha- és iratszekrény** is, melynek fele polcos, másik fele akasztós volt. Az őrsparancsnok, ha nőtlen volt, ebbe akaszthatta a saját ruháit. A polcos felében voltak az előző évekről a bűnügyi iktatmányok, Miniszteri Rendeletek, stb., évfolyamok szerint, öt évre visszamenőleg.

Egyes őrsökön volt **könyvállvány** is az irodában, vagy az ebédlőben. Ezen voltak elhelyezve a bekötött Csendőrségi Lapok, miniszteri rendeletek, olvasó könyvek, a gazdasági iroda által kiadott szolgálati könyvek, a Szolgálati Utasítás, Büntető Törvénykönyv, Nyomozó Utasítás, Törvényrendeletek, érdekes nyomozási ügydarabok, stb. Ezeket minden csendőr olvashatta, ha volt rá ideje.

Ágyazás:

Minden reggel minden csendőr maga vetette meg az ágycsizmát. A szalmacsizmákban a szalmát felrázta, elegyengette, leterítette a lepedővel majd a takarólepedővel. Erre tette a négysarkosra hajtott takarópokrócot, amelyre felhajtotta a takarólepedő széleit, majd az egészet letakarta a zöld terítővel. Azt ágycsimító deszkával kisimította, hogy az ágy

olyan sima legyen mint egy asztal. Utána a fejrészhez tette a lószőrrel töltött fejbánszót. Volt, ahol megengedték a magán-vánszót használatát, amelyet rendszerint az ara (menyasszony) ajándékozott a csendőrnök.

A csendőrség nem volt ellátva egyöntetűen egyforma **pokrócokkal**. A takarónak használt pokróc lehetett fehér, barna, vagy zöld. Némelyik fehér pokrócra piros-fehér-zöld sávok is voltak és a zöld pokrócokon fekete sávok (a honvédségtől ájtotték hozták magukkal az ott használatos fehér pokrócot piros csíkkal). A pokrócokat minden szombatn reggel kivitték az udvarra és kirázták („pokrócozás”).

Szalmazsák: Minden őrsön a rendszeresített létszámnak megfelelő számú szalmazsák volt kiadva a gazdasági hivataltól. A csendőrök maguk töltötték meg a szalmazsákjukat, évente egyszer, a számukra kiosztott friss rozs szalmával (a búza, árpa és zabszalma túl törékeny volt). Először a sarkakat, majd a közepét kellett megtömni, kőkeményre (a tömést seprőnyéllel vagy a tömésre készített bottal segítették elő). Hat hónap múlva hozzátettek még, hogy újra egészen kemény legyen.

Némely csendőr saját költségén vett magának egy kis „lábszőnyeget” az ágya mellé.

Fegyverállvány:

Az ágy fejrészénél az ágy mellett volt felállítva. Erre volt akasztva jobboldalon a puska a szíjánál fogva, baloldalon a járőrtáska szintén a szíjánál fogva.

Öt fogas volt benne; az elsőre került akasztókra a két tölténytáska, a másodikra a derékszíjnál fogva a kard, a harmadikra a kimenőköpeny szíjjal átkötve, a negyedikre a szolgálati köpeny, szintén szíjjal átkötve, az ötödikre az ujjas vállgallér. A polc tetején a vadászkalap (csendőrkalap) egy kék papírral behúzott borító alatt, attól jobbra a Bocskai sapka, majd a társasági sapka.

A jelsíp-zsinórt a második és ötödik fogásra kellett akasztani (a napos csendőr mindig, a többi csak szolgálatban viselte).

A csendőr író- és ruhaszekrénye:

Két csendőr osztott meg egy-egy szekrényt, egyik az egyik, másik a másik oldalát használta. A felső polcon tartották az írószerszámaikat és magán könyveiket, és az alsó két polcon a kimenő ruházatot, szépen összehajtva.

Mosakodás

Reggel a mosdóban, lavórban mosakodtak. Némely örsön volt csak fürdőszoba. Ha otthon nem volt fürdésre lehetőségük, akkor a városba mentek a fürdőbe fürödni.

A **hajviselet** nem volt előírva (természetesen abban az időben a társadalmi normák korlátozták a manapság elterjedt szélsőséges hajviseleteket). Szakállt nem viselhettek, kivéve Horváth József alhadnagyot, aki szakállal takarta el az állán levő mély heget. **Bajuszt** szabad volt viselni, sőt a bajuszviseletet 1936-ban Szinay Béla altábornagy rendeletileg kötelezővé tette. Sokszor vetélkedés folyt a csendőrök között, hogy ki tud szebb bajuszt növesztetni.

Napi hat óra szolgálat és két óra oktatás/tanulás

volt kötelező az őrsön, ha nem volt portyázásra kiküldve. A foglalkozás minden reggel azzal kezdődött, hogy fegyverrel felszerelve kellett az udvarra kivonulni és ott pár fegyverfogást vagy zártrendű gyakorlatot végeztek, ami kb. fél órát vett igénybe. (Azelőtt már meg kellett mosakodnia, borotválkoznia és reggeliznie). Minden reggel 8 órára az oktatási asztalnál kellett ülnie a csendőrnek, hacsak nem a nagypihenőjét tartotta a laktanyán.

Az iskoláknál este kilenckor volt **takarodó**, de a csendőr őrsökön nem volt előírva, hogy mikor kell lefeküdni. Sokszor a csendőr hosszú ideig felmaradt vagy le sem feküdt, mert a szolgálatból hazamenve a jelentéseket el kellett készítenie. Ha este ki akart menni a faluba vagy a városba, az őrsparancsnoktól kellett **engedélyt kérnie** és a napos csendőrnek bejelenteni, hogy szükség esetén hol lesz található.

Minden őrsön évente kétszer volt előre bejelentett ú.n. kötelező szemle, amelyet a százados szárnyparancsnok folytatott le, aki ezenkívül időnként ú.n. meglepő szemlét is tartott, amikor bejelentés nélkül érkezett, habár a csendőröknek a helybeliekkel való jó viszonya révén (pl. a vasutasokkal) igen gyakran a csendőr őrsön előre megtudták, hogy közeledik a szárnyparancsnokuk („egy kakastollas tiszt éppen lelépett a vonatról”).

A csendőr őrsök évente kaptak fűtési átalányt, a november 15-től március 15-ig tartó fűtési időnyre, de a fűtőanyag rendszerint hamarabb elfogyott és akkor a közigazdálkodásból (közösen összeadott pénzből) kellett pótolni.

Az őrsparancsnok kapott **irodaátalányt**, amiből a tintát, tollat, papírokat, nyomtatványokat kellett fedeznie, de rendszerint nem volt rá teljes fedezet, ezért voltak leleményes csendőrök, akik magánúton szerezték be a nyomtatványaikat.

Orvosi ellátás a csendőr számára ingyenes volt. A helyi orvosnak a gazdasági hivatal minden hónapban fizetett egy bizonyos összeget (**orvosi átalányt**) és annak fejében a helyi orvos az odatartozó csendőröket a szükség esetén ellátta. A kórházi költségeket is a gazdasági hivatal fedezte. A nyugdíjba-menetel után viszont a csendőr orvosi költségeit maga kellett hogy fedezze.

LOVAS CSENDŐR

Sok tereptárgyat csak lovon lehetett megközelíteni a kiépült utak hiányában, és ezért alkalmaztak lovas csendőröket.

A lovas csendőröknek a járőrtársi iskola hat hónapos **lovasiskolával** meg volt hosszabbítva. A járőrtársi iskolájuk tantárgyain kívül tanulniuk kellett ló egészségtant, a ló-megbetegedések elsősegélynyújtását és kezelését, a helyes takarmányozást, valamint a lovon történő szolgálati eljárásokat is.

A lovasőrsök legénységét rendszerint olyan személyekkel pótolták, akik a honvédségnél lovasított alakulatoknál szolgáltak és ahonnan a lovas szellemet is magukkal hozták.

A **lovakat** „néma csendőrbajtársnak” titulálták a csendőrök. Lovaik mind az Alföldön születtek és Kiskunhalason lovagolták be őket.

A lovasjárőr a **pihenője alatt** legelőször a lova számára kellett egy alkalmas és biztonságos helyet keresnie, aztán lenyergelni, a lovakat megszáritani, megvizsgálni a lovának szánt takarmányt, azt odaadni neki, majd megitatni, és csak azután kezdhette el az ő saját pihenőjét/szalonnázását.

Lovon teljesített szolgálatnál a csendőr **járőrtaskát nem vitt**, hanem annak tartalmát a jobboldali málhatáskába tette. Ha kint a lóról leszállt, a bilincsláncot a zubbony jobboldali zsebébe, a járőrvezető könyvecskét és egyéb elintézés végett átadott iratokat pedig a baloldali zsebébe helyezte, a járőrtárs pedig a nyomozókulcsot tette zubbonya baloldali zsebébe. De ha gyalogosként volt kivezényelve, akkor a gyalogosnak előírt módon vitt mindent.

Lovaglónadrágot és hosszúszerű csizmát viseltek. A **nadrág** belső comb/térd részére bőr lovagló betét volt varrva.

Derékszíjuk csattja elől nem középen, hanem a középvonaltól balra, a bal zseb alatt volt.

A lovascsendőr **köpenye** csak abban különbözött a gyalogos csendőr köpenyétől, hogy hátul jobban fel volt vágva (a lovon üléshez alkalmazva) és így a felvágásnál nem öt, hanem hét kisgomb volt rajta.

A lovascsendőröknek **hosszú egyenes kardjuk** volt, amit felszereléskor kaptak és altishti kard helyett is viseltek, valamint szolgálaton kívül is.

A lovas csendőrök puskája, az ú.n. karabély, rövidebb volt a rendes csendőr puskánál, de ugyanolyan **szuronyt** használtak vele. A szurony a karddal összezsárolva a nyereg baloldalára volt kapcsolva. Ha a csendőr a lóról leszállt és gyalog folytatta a szolgálatát, vagy utazott, pl. vonaton, akkor a szuronyt a gyalogcsendőrhöz hasonlóan a puskájára illesztette és a szuronyhüvelyt a karddal együtt a derékszíjára húzta.

A **karabély** oldalán volt két kis kengyel (fémhurok), és a puska élén levő hurkok helyett ezekbe volt iktatva a puska szíja, hogy lovaglás közben a puska tölténytára ne vágja a hátát. A puskaszíj általában két darabból állott, köztük egy csattal, hogy a szíj hosszúságát állítani lehessen a lovon ülő méretének megfelelően. A derékszíjon volt egy vékonyabb málhaszíj, amellyel a karabélyt a derékszíjhoz lehetett rögzíteni, hogy a puska a ló vágózása esetén ne verje a csendőr hátát.

SZOLGÁLAT

Egy őrsön 6-25 csendőr szolgált.

Az őrsön a csendőrök különféle szolgálatokat végeztek: rendes szolgálat, megelőző szolgálat, nyomozó szolgálat, felszólító szolgálat, napos szolgálat, ellenőrző szolgálat és utánportyázás. Az

utóbbi kettőt csak az őrsparancsnok, a többit minden egyes csendőr végezte.

Megelőző szolgálatot azok végezték, akik a havi nyilvántartó füzet szerint a legkevesebb időt töltötték kinti („rendes”) szolgálatban. Az őrskörzet őrzáratokra volt beosztva; egy őrsnek 3-4 őrzárata volt. Egy őrzárát 10-15 tereptárgyból állott (helyek, amelyeket ellenőrizniük kellett). Mikor egy helyen a csendőr megjelent, a tolvajok elálltak bűncselekményektől, innen ered a megelőző szolgálat elnevezés. Egy új őrs felállításakor az őrsparancsnok rátette a vonalzót a térképen az őrsállomásra, s onnan az óramutató járásával egyirányban sorba számozta a „**tereptárgyakat**” (község, puszta, tanya, egyedüli lakóház, vízmű, malom, fürdőhely, határkő, kilométerkő, hegytető, vasútállomás, vasúti megálló, vasúti őrház, híd, alagút, folyó, szőlőtelep, borospince, stb.) Az őrs 3-4 őrzárata együttesen foglalta magába az összes tereptárgyakat.

Ha a megelőző szolgálat alatt a csendőrnek **nyomozati ügye akadt**, akkor kimaradhatott amíg azt be nem fejezte és bevonulása után jelentést kellett szerkesztenie és azt leírni. Ha aztán az őrsparancsnok abban valami hiányt talált, akkor a csendőrt újra kivezényelte, de most már nem megelőző, hanem nyomozó szolgálatba, hogy a hiányzó információkat megszerezze.

Felszólító szolgálat voltaz illetékes hatóságtól (pl. bíróság, szolgabíróság, főszolgabíró, állomásfőnök, csendőrparancsnokság, stb.) kapott utasítás végrehajtása, ha az nem ütközött szabályokba

Majdnem minden külközségben volt egy **csendőrpihenő szoba**, rendszerint a községi kisbíró tartotta fenn/rendben. Amikor a csendőr járőr megjelent, a kisbíró a szobát befűttette. Amíg a szoba átmelegedett, addig a járőr leportyázta a községet, felvette, ha valakinek panasza volt, ha nyomozást igényelt, abban nyomozott és az előírt szolgálati órát meghosszabbíthatta.

A **külszolgalatban** („rendes szolgálat”) eltöltött idő egy harmadát pihenőre lehetett fordítani. Három pihenő volt: kispihenő, ami max. 2 óra volt, középpihenő, max. 4 óra, és nagypihenő, max. 6 óra. Az őrsparancsnok szabta meg, hogy hol tartsák meg a nagypihenőt. Nagypihenő alatt leszerelhetett, levetkőzhetett és aludhatott a járőr csendőr. Pihenőt egyik napról a másikra átvinni nem lehetett.

A külszolgalatba indulás előtt az őrsparancsnok a csendőröknek átadta az ú.n. **szolgálati lapot**, amin pontosan fel volt tüntetve, hogy mikor és hová menjenek. Ugyanez be volt vezetve az őrsön tartott ú.n. **Szolgalati havi füzet**-be is. Így, ha bármikor szükség volt a csendőrökkel érintkezésbe lépni, pontosan tudták, hogy hol találhatók.

Mindig maradt az őrsön egy csendőr, aki az ú.n. **napos szolgálatot** végezte, amely 24 órára szólt. Ő volt felelős az őrs kinti és benti tisztaságáért, ő hozta és vitte a postát, vette fel a panaszokat (a személyesen megjelenőktől vagy telefonon), ellátta az előadódó feladatokat, információt adott illetékes érdeklődőknek a többiek holléte felől, stb. A napos csendőr jelsíp zsinórja a zubbonyára volt akasztva, a kardja pedig a derékszíjjal az ágyán lábnál feküdt és a tollas kalapja a párnáján (de csak akkor vette fel,

ha ki kellett mennie a postáért, vagy ha szemlélő előjáró volt az őrsön.

Az **ellenőrző szolgálatot** az őrsparancsnok nappal vagy éjjel végezte. Magához vette a legfiatalabb csendőrt és azzal elment a tereptárgyakhoz, ahol éppen a külszolgalatos csendőrnek kellett lennie. Azokat ott ellenőrizte, a szolgálati lapjukra beírta az ellenőrzést, és segített nekik, ha valami bonyolultabb nyomozást végeztek.

Az őrsparancsnok az **utánportyázáskor**, megintcsak a legfiatalabb csendőrrel, felkereste azokat a tereptárgyakat ahol csendőrjeinek már járnia kellett a szolgálati lap alapján és azok megjelenéséről ott érdeklődött, de nem csatlakozott hozzájuk, hacsak azoknak szüksége nem volt a segítségre.

A külszolgalatban a csendőr minden 12 óra után egy pengő ú.n. **vezénylési pótdíjat** kapott, mivel ilyenkor saját magának kellett élelmezéséről gondoskodnia. De ha hosszabb időre vezényeltek ki egy csendőrt, akkor nem járt neki vezénylési pótdíj, mert ilyenkor a közzgazdálkodásból magával vitte a neki járó részesedést. A vezénylési pótdíjak összegét az őrsparancsnok minden hónap végén felterjesztette az osztály gazdasági hivatalának, ahonnan az őrsnek kifizették az összeget és az őrsparancsnok fizette ki az egyes csendőröknek.

A csendőrnek minden esetben az ú.n. **alapszabályok** alapján kellett eljárni. Ezek voltak a Szolgálati Szabályzat (Szolszab), Szolgálati Utasítás (Szut), Csendőrségi ügyviteli szabályzat (Csüsz), Nyomozástan (Nyomtan), valamint a

különféle szabályrendeletek, miniszteri rendeletek, erdő-, mező-, víz-, halász-törvények.

Ha a járőr valakit **elfogott**, az illetőt az orvosnak mindig meg kellett vizsgálnia, hogy nincs-e rajta valamilyen sérülés. 24 órán belül át kellett adnia az illetékes törvényszéknek. Ha ez nem volt lehetséges, mert további nyomozásra volt szükség, akkor bejelentették az ügyészségnek ahonnan a további nyomozásra utasítást kaptak. Ilyen volt pl. 1934-ben a Csillaghegyi 4 villa betörés esete. A csendőrök elfogtak 27 egyént, és két hétig tartották őket, amíg a nyomozás tartott. A foglyok élelmezéséről a járőr gondoskodott, „de nem olyan úrias módon,” hanem csak egyszerűen kenyérrel, szalonnával. Ha az pénzébe került, akkor az illetékes községi előljáróság megfizette.

A csendőr a fegyverét csak elfogott egyén ellen használhatta, de csak akkor, ha az a csendőrt életveszélyesen megfenyegette vagy megtámadta. Őrizetbe vett személy ellen fegyvert nem volt jogosult használni.

RUHÁZAT

Minden csendőrnek volt szolgálati ruhája, kimenő ruhája és egy díszruhája. Díszöltözetét akkor használta, ha azt elrendelték neki, vagy ha a kimenő ruhája nem volt megfelelő. Pl. templomba menetelkor parancs nélkül is felvehetette.

Minden ruhadarabba bele kellett varrni egy névcédulát a csendőr monogramjával (ing, gatyá, kapca, zsebkendő, komiszing, stb.).

Egyenruha anyaga:

A nadrág és zubbony ugyanazon anyagból készült, a téli posztóból, a nyári pedig a 30-as évektől kezdve szövetből (a tiszteknek volt zsávolý anyagból készült egyenruhájuk is).

A zubbonyt a csendőr levehette a laktanyában (kivéve a foglalkozási idő alatt), vagy ha a konyhakertben dolgozott.

Az eskü letétele után a gazdasági hivatalnál felvette a három öltő posztó ruhát, amit magánszabóval alakíttatott át saját méretére. Ugyancsak a **szabóval** végeztették a kisebb átalakításokat, javításokat és rendfokozat cserélést. Ha az egyenruha úgy elnyúzódtól már, hogy „szégyen volt viselni,” a szárnyparancsnok kiselejteztette és újat irányozott elő.

„Vasalt” nadrág tartozott a csendőr egyenruhájához, de a csendőr sosem használt vasalót. Helyette éjszakára a simára összehajtott és az éleinél kissé megvizezett nadrágot a lepedője és a szalmazsákja közé helyezte és az reggelre szép éleket kapott.

Örmesteri rangtól felfelé viselhettek fekete nadrágot (oldalán piros csíkkal), tiszteknek kötelezően, de ezt mindenkinek magának kellett megvennie.

A csendőr **polgári ruhát soha nem viselhetett**, (még szabadsága alatt sem), kivéve azokat a csendőröket, akik nyomozásra voltak beosztva (akkor kincstári ruházatot kaptak).

A csendőrök az egyenruhájuk alatt ú.n. **komiszinget** viseltek, ami fehér gallérnélküli ing volt. A komiszing, kapca és gatyá vászonanyagból készült. A komiszing csendőrnek igen jó szolgálatot tett, mert abban kedvére izzadhatott az egyenruhájának tönkretevése nélkül. És bizony, nyáridőben izzadott is, mint úgy fel volt mindig málházva, mint az „araboknál a púpostevék.” Az egyenruhája szolgálatban mindig végig volt gombolva, jobbról húzta a puskaszíj, balról pedig a megpakolt járőrtáska. A derekát szorította az öv, a gyomrát nyomta a húsz darab élestölténnyel feltöltött tölténytáska, a derekát pedig húzta balról a derékszíjon lógó kard, jobbról pedig a szuronyhüvely.

Télen a zubbony felett és a köpeny alatt **bőrmellényt** hordott. **Ujjas vállgallért** viselt nyáron esőben, vagy télen, ha nem volt hideg, köpeny helyett. Ez egy derékig érő perelin-szerű ruhadarab volt, amibe a vállnál két, egyenruhaszínű pánt volt varrva, amelyek a vállgallért helyben tartották akkor is, ha azt a csendőr hátravetette. Hosszú **perelint** ősztől tavaszig az altisztek és tisztek viselhettek.

A **derékszíjat** csak szolgálatban vagy az őr elhagyásakor kellett viselniük. **Antant szíjat** (keskeny szíj ferdén a bal deréktól a jobb vállon át) csak a tisztek viseltek.

1919 előtt a csendőrök dolmányt viseltek. A rendfokozatot a dolmány ujjára varrt sárga pertlivel jelezték, mert a nyaka túl keskeny volt hozzá.
Tiszthelyettesi rangjelzés a régi egyenruhákon:

Egy pertli: harmadosztályú tiszthelyettes
Két pertli: másod osztályú tiszthelyettes
Három pertli: első osztályú tiszthelyettes
(egyenrangú a későbbi alhadnagyi ranggal)
A későbbiekben a rendfokozatot a acélzöld alapon
buzérvörös színű parolin jelezték.

A nőtlen csendőrök részére volt a csendőrlaktanyában egy ú.n. bőröndös kamra, ahol tartották a zöld ládájukat, amibe magánruházatukat és magántárgyaikat helyezhették. A láda 50 cm magas és egy méter hosszú volt, benne egy ú.n. tetőbetéttel, ami egy tálcaszerű külön rekeszt biztosított. Felette egy polcon voltak a lábbelik (mindig kitisztítva) és a polc alatt egy fogásra volt felakasztva egy zöld zacskóban a tisztítószer, cipőkefe, sárkefe, stb. Szintén a polc alatti fogásra volt akasztva a háti bőrönd, amelyet a csendőr akkor használt, ha más helyre vezényelték, mint pl. a felszabadult területekre való bevonuláskor is. Ilyenkor a csendőr ebben a zsákban vitte a váltás ruhát, fehérneműjét, személyes holmiját, csajkáját, kanalát, kését, villáját, tisztítószereit, stb., és a háti bőröndjére kívülre szíjakkal ráerősítve a feltekert pokrócát, amely takarózásra szolgált. A háti bőrönd kétszer akkora volt, mint a honvédségi „honvéd borjú”. Sima, világosbarna bőrből készült, csattokkal ellátva, hogy be lehessen zárni.

Minden őrsön volt egy **díszruha láda**. Abban helyezték el a két tiszti lepedőt, fejkánkoshuzatot (párnahuzat) és tiszti edényeket is. Minden csendőr díszegyenruhája egy-egy zöld takaróba volt beletéve, névcédulával ellátva. Ezek egymás tetejére fektetve voltak a ládában rendfokozat

szerint, legfelül az őrsparancsnoké, legalul a próbacsendőré.

A **jelsíp zsinórt** a zubbony bal vállpántjára akasztotta, és a fentről második gomblyukon dugta át, úgyhogy a gomblyuk belső oldaláról lógott ki a mellkasán. Ha köpenyt viselt, akkor ugyanígy akasztotta a köpenyre, de ha ujjas vállgallért hordott, akkor továbbra is csak a zubbonyra akasztotta a jelsíp zsinórt.

A csendőrnek **három fejbelije** volt, amelyeket a fegyverállványon tartott, balról jobbra: tollaskalap (kalapborító alatt), bocskai sapka (tábori sapka) és a társasági sapka.

A **társasági sapkát** a saját pénzén kellett megvegye és szolgálaton kívül bármikor hordhatta, akár a kertben kapáláskor is. A próbacsendő és szakaszvezető (honvédségből magával hozott rang) társasági sapkája keki színű volt, barna bőrpánttal, keki zsinórral, barnakeretű kalapprózsával (közepében piros-fehér-zöld sávok) és keki koronás kigombokkal. Az őrmestertől alhadnagyig a sapka szintén keki színű volt, de ezüst kalapprózsával, ezüst zsinórral és ezüst kigombokkal. A tisztek társasági sapkája fekete színű volt fekete bőrpánttal, aranyszínű kalapprózsával, arany zsinórral és aranyszínű kigombokkal.

A **bocskai vagy tábori sapkát** szintén viselhette bármikor szolgálaton kívül (a tisztek szolgálatban is ezt viselték a tollaskalap helyett, vagy a társasági sapkát, bár a tollaskalapot hordták, ha századot, zászlóaljat, vagy ezredet vezettek, vagy ünnepélyes alkalmakkor s ilyenkor lovaglónadrágot és

sarkantyús csizmát viseltek vele.) Nevét onnan kapta, hogy ha tábori szolgálatra volt kivezényelve, ott a csendőr ezt a sapkát viselte a kis tollforgóval. Ha nem tábori szolgálatban volt, akkor a tollforgó nélkül viselte a tábori sapkát. A később rendszeresített ú.n. közlekedési csendőrök szintén ezt a sapkát viselték, méghozzá a kis tollforgóval, mert a járműbe a fekete tollas kalappal nem fértek volna be.

A sapka mindig keki színű volt és a bal felhajtója alatt egy másik posztódarab vagy fonalból készült fülek voltak a tollforgó beakasztására. A próbacsendőr és szakaszvezető tábori sapkáján elől két keki színű koronás kiscsillag és barnakeretű sapkarózsa volt, a bal oldalán pedig egy pajzs 3 vízszintes keki vitézkötéssel. Az őrmestertől alhadnagyig a sapkarózsa, a kiscsillagok és a vitézkötések ezüst színűek, a tisztisapkán pedig arany színűek voltak és mindkettőn az oldalpajzs acélzöld alapon buzérpiros színű volt. Némely sapkán elől ernyő is volt (siltes, 1943-tól).

Kakastollas kalap kalapzsinórja pőbacsendőri rangtól a szakaszvezetőig zöld színű volt, az őrmesteri rangtól a törzsőrmesterig ezüst színű; a főtörzsőrmesteré és alhadnagyé dupla ezüst zsinór, zászlóstól századosig arany zsinór és az őrnagytól ezredesig kétsoros arany zsinór volt. Az állszíj csattjának a bal fül fülcimpája magasságában kellett lennie.

Kalapcímer egyforma volt, akár legénységi vagy tisztis.

A paroli ezüst pertlije mögött kiskoronás ezüst gombot viselt az őrsparancsnok, és az

őrsparancsnok iskolát elvégzett őrmester és törzsőrmester.

A parolira sárga pertli (szalagcsík) és kaucsuk csillag került, amikor a csendőr véglegesítve lett, és azt ezüst csíkkal és ezüst fonálból készült csillaggal váltották fel amikor őrmesterré előléptették.

Tollforgók (mindháromnak tollforgó volt a neve)

-Dísztollforgót viseltek díszöltözethez (pl. díszkivonulás, temetés, avatás, nemzeti ünnepek). Nem érhetett túl a kalap hátsó szélénél. Ha túlért, a kilógó részt a szemlét tartó előljáró ollóval levágta.

-Szolgálati tollat (kisebb méretű) viseltek a szolgálati egyenruhával.

-Kis tollat tettek a tábori sapkára, amit csak háborúban viseltek.

A tollak beszerzése körülményes volt. Voltak leleményes csendőrök, akik falusi asszonyokat rábeszéltek, hogy a kendermagos kakas tollát gyűjtsék össze és azokért később eljöttek. Zsákszámba lehetett Olaszországból kappanfarkat hozatni, de azokat a tollakat előbb ki kellett „herélni,” azaz egy zsillett pengével vagy eldobott beretvével a toll közepében lévő kemény szárat ki kellett vágni, hogy hajlékonyá válják. Voltak csendőrök, akik híresek voltak tollherélési ügyességükről, vagy akik jól tudtak tollforgót kötni.

Tollforgó rendben tartása: leheletszerűen le kellett spriccelni vízzel és lapos késsel kiegyengetni az összeborzolódtott tollakat, majd beletenni egy lapos tokba és a szalmazsák alá helyezni, hogy jól lenyomódjon.

Válldugó: a szolgálati zubbony jobb vállszalagjának a kar felé eső vége alá helyezett 2,5 cm átmérőjű, 5 cm hosszú henger, amely arra szolgált, hogy a puskaszíj ne csússzon le az ember válláról. Készen be lehetett szerezni a Kauffmann féle üzletben, vagy az ügyes csendőr maga készítette el: a zubbony színével egyező posztót összegöngyölített, és zöld posztót varrt a végeire, a tetejére pedig egy fél cm széles vörös posztócsíkot (amely a parolin tartotta).

Lábbeli: Félszárú nyári csizmát, úgynevezett cúgos cipőt kapott a csendőr a felszereléskor, de a csizma csak száraz időben volt jó, mert könnyen átázott. Bizonyos szabályoknak megfelelően készített téli csizmát viselhetett, ha maga meg tudta azt venni. Viselhetett cipőt is, de csak a szabad ideje alatt, és azt is neki kellett megvennie. Ha csizmát viselt is, annak a szára a nadrág alatt volt, mert csak a lovascsendőrnek volt hosszú szárú csizmája, amit a lovaglónadrággal viselt (azokat a kincstárból kapta).

Zoknit viselhetett, ha volt rá pénze és meg tudta venni magának. Egyébként kapcával hordták a cipőt/csizmát.

Kesztyű viselete megengedett volt. Felszereléskor keki ujjas kesztyűt kapott, ami szövetből készült. Viselhetett magán-kesztyűt is.

Nyugdíjba menetelkor a csendőr magával vitte az egyenruháját, de csak a tisztek viselték alkalomadtán nyugdíjasként. Ha a próbacsendőr nem felelt meg a követelményeknek, akkor leszerelték és a ruházatát vissza kellett adnia a kincstárnak.

VEGYES

Ki lehetett csendőr?

Trianon után a polgárságból is felvettek csendőröket, mivel a katonaság kis létszáma miatt nem kaptak onnan elég csendőrt. A későbbiekben csak a katonaságból vettek fel csendőröket, és csakis kitűnő minősítésűeket és nőtleneket. Az őrmestertől lefelé az előzetes katonai rendfokozatukat viselhették (őrsvezető, tizedes, szakaszvezető).

A katonakötelezettségi kor elérésekor némelyeket a csendőrséghez soroltak be. Ezeket **sorcsendőrök**nek hívták és a kötelező katonai idejük letöltése után leszereltek. Ezeket főleg karhatalmi célra használták (pl. kommunista megmozdulások ellen). Ezen karhatalmi csoportokban csupán a tisztek voltak hivatásos csendőrök.

Hivatásos csendőrök karhatalmi segínyt nem szolgáltattak (pl. diplomatáknak), de néhányat kiválasztottak a követelményeknek és méreteknak megfelelők közül és a testőrséghez vagy parlamentőrséghez vezényelték őket.

Ha egy civil akart csendőr lenni, valamely hatósági személynek kellett őt ajánlani és az ajánló személy erkölcsileg is és anyagilag is felelősséget vállalt az illetőért. Ha valaki a katonaságból kívánt a csendőrökhöz átlépni, akkor egy csendőrtiszt meglátogatta a katonai alakulatánál és a feljebbvalótól érdeklődött iránta.

Az önkéntesen csendőrnek jelentkező (akár civil akár előzetes katona volt) az eskü letétele után „**hivatásos csendőr**”-ré vált és hat évre kötelezte el magát (tisztek bármikor kiléphettek). Azonnal be lett osztva valamelyik őrsre, ahol mint „pecúr”, aki a legalacsonyabb munkákat végezte, de már kezdettől ő is részt vett az őrsön kötelező napi oktatásban és kijárt szolgálatba is mint „**próbacsendőr**” egy képzett járőrtárs mellett, akitől kezdte a csendőrmunka részleteit megtanulni. Egy-két év után, ha megfelelő hozzáállást tanúsított, elküldték a *járőrtársi iskolába*, amely egy évig tartott, és csak tisztek tanították. Itt tanultak büntetőjogot és egyéb, a csendőrmunkához szükséges tantárgyat, de úgyszintén illemtant, számtant, földrajzot, történelmet és más, általános műveltséget adó tantárgyakat. Ha a záróvizsgán nem ért el legalább 74%-ot, hazaküldték. Ha a vizsgát sikeresen letette, akkor **véglegesített csendőrré** lépett fel és megkapta a három kaucsukcsillagot és a sárga pertlit a parolijára. Tovább dolgozott az őrsön, járt ki szolgálatba és feljebbvalótól folyamatos oktatást kapott és rendszeresen ki-kikérdezték. Jó minősítés esetén elküldték a *járőrvezetői iskolába*, mely hat hónapig tartott. Itt csendőrtisztek felügyelete alatt altisztek (ú.n. segédoktatók) is részt vettek a tanításban. Ennek elvégzése után tovább folytatta a csendőrőrsön a szolgálatot és idővel, jó minősítés esetén, **őrmesterré** léptették elő. Kb. újabb három év után **törzsőrmester**, majd idővel **tiszthelyettes, azaz főtörzsőrmester** lett, és az *őrsparancsnoki iskola* elvégzése után pedig **őrsparancsnok**. Az őrsparancsnok is, és minden őrsöt látogató feljebbvaló folyamatosan vizsgáztatta a

csendőröket. Ha nem volt jó a minősítése, akkor törzsőrmesterként dolgozott nyugdíjazásáig.

Az ú.n. **kerületi csendőrparancsnokság** karhatalma alá tartozott 2-3 **osztályparancsnokság**, amelynek mindegyike alá 2-3 **szárnyparancsnokság** tartozott. A kerületi parancsnok ezredes volt, az osztályparancsnokok őrnagyok vagy alezredek és a szárnyparancsnokok pedig századosok voltak. Egy-egy szárnyparancsnok alá kb. 15-21 őrs tartozott és minden öt-hat őrs fölött egy **szakaszparancsnok** állt, akik a szárnyparancsnok jobb kezeként az őrsökkel az összeköttetést tartotta és a szárnyparancsnok utasításait az őrsök felé közvetítette ill. végrehajtotta. A szakaszparancsnokok alhadnagyok voltak, akiket a legkiválóbb főtörzsőrmesterek közül választottak ki és léptettek fel alhadnaggyá.

Az őrmesteri **rang** alatti csendőrök voltak a „tisztes”-ek, az őrmestertől az alhadnagyig az „altisztek” (vagy régebbi elnevezés szerint tiszthelyettesek”), zászlóstól századosig a „tisztek”, őrnagytól ezredesig a „törzstisztek” és ezek fölött álltak az tábornokok.

Áthelyezések gyakoriak voltak, különböző okok miatt:

- ha a lakosság előtt nem volt tekintélye
- ha valami ok miatt büntetés alatt állt
- ha törvénytelen gyereke lett
- ha részeges lett
- ha megnősült (már a **nősülési kérvény** beadásakor áthelyezték, mert nem szolgálhatott ott, ahol a menyasszonya lakott. A kérvény beadáskor legalább

30 évesnek kellett lennie, és 6-8 év is eltelhetett mire az engedélyt megkapta.)

(Csendőr nem szolgálhatott olyan faluban, községben, ahol szülei, testvérei, rokonai, vagy menyasszonya lakott).

Nyugdíjazás

40 évi szolgálat és 60. éve betöltése után teljes fizetéssel mehetett nyugdíjba, ha akart. Egyébként nyugdíjképes volt 9 év 6 hónap és egy nap leszolgálása után, de ilyenkor a nyugdíja fizetésének csak egy része volt és azt a fizetéséhez arányítva számolták ki. A honvédségnél leszolgált idő is bele lett számítva a nyugdíjképeségbe.

Ha ezelőtt hagyta ott az egyesületet, akkor csak egy bizonyos összeget, az ú.n. végkielégítést kapott, a leszolgált évei arányában.

Ha nem érte el a nyugdíjhatárt de egészségi okok miatt akart eltávozni a testülettől, akkor felülvizsgálták, és 6-12 hónapra „várakozási illetménnyel ideiglenesen” szabadságolták. Ezután újra felülvizsgálták, és ha a külszolgálatot nem bírta, de az irodai szolgálatot még el tudta látni, akkor újra behívták irodai szolgálatra. De ha arra sem volt képes, akkor véglegesen nyugdíjazták. A várakozási illetmény ideje alatt egyébként a nyugdíjasoknak kijáró eljárásokban részesült.

A fizetést tízévenként emelték.

1935-ben elrendelték, hogy minden csendőrnek kellett lennie **takarékbetét** könyvének. Minden hónapban fizetésének legalább 10%-át kellett betennie a takarékbba, amit az őrsparancsnok ellenőrzött.

Szabadság

Évente három heti szabadság járt. Két hetet a szárnyparancsnokság engedélyezhetett, de három hetet csak az osztályparancsnokság. Szabadsága alatt kimenőruháját kellett viselnie (a legjobb állapotban levő egyenruha). Ilyenkor cipőt hordhatott, és őrmestertől felfelé altiszti kardot is viselhetett.

Minden csendőrnek volt egy ú.n. **Tevékenységi naplója**, amibe bevezették a kihágásokat, büntetéseket, büntetteket, stb. Ezt vitte magával, ha áthelyezték.